

KAMUSALLIĞI YENİDEN DÜŞÜNMEK ve BİRLİKTE SAVUNMAK

Ali Yiğit

EMO 36. ve 37. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı
KTFS Yürütme Kurulu Başkanı
aliyigit59@gmail.com

EMO Ankara Şubesi, kuruluşunun 50. yılında, 28-29 Ocak 2027 tarihlerinde Ankara'da Kamusalılık ve Toplumsal Fayda Sempozyumu (KTFS) düzenliyor. Etkinlik Danışma Kurulu toplantısı 18 Eylül 2026 tarihinde yapıldı. Uluslararası nitelikte ve çağrılı konuşmacıların katılımıyla gerçekleştirilmesi planlanan sempozyum, 2021 yılında yitirdiğimiz, geçmiş etkinliklerde bizimle birlikte yol yürüyen ve etkinliklere önemli katkıları olan sevgili yol arkadaşımız Prof. Dr. İşaya Üşür anısına yapılacaktır.

Kamuculuk, kamusalılık ve toplumsal fayda konularını doğru algılayabilmek için öncelikle tarihsel süreci kısaca özetlemenin yararlı olacağını düşünüyorum.

Kamusalılık kavramı bugün yeniden tartışılmak zorundadır. Çünkü son kırk yılda dünyada ve Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasal dönüşüm, yalnızca kamu işletmelerinin yapısını değiştirmede; toplumun ortak ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağına ilişkin anlayışı da köklü biçimde dönüştürdü.

Bugün enerji, su, ulaşım, haberleşme, sağlık, eğitim ve barınma gibi temel ihtiyaçların önemli bir bölümü piyasa ilişkilerinin içine çekilmiş durumda. Oysa bu hizmetler yalnızca alınıp satılan ekonomik mallar değildir. Bunlar aynı zamanda toplumsal yaşamın devamlılığı için vazgeçilmez kamusal ihtiyaçlardır.

Bu nedenle kamusalılığı yeniden düşünmek, geçmişteki KİT modeline nostaljik bir dönüş çağrısı değildir. Asıl mesele, toplumun ortak ihtiyaçlarını piyasanın sınırları dışında nasıl güvence altına alabileceğimizi yeniden düşünmektir.

KİT'LERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE KİT'LERDEN REFAH DEVLETİNE

Kamu iktisadi teşebbüslerinin ortaya çıkışı, kapitalist ekonomilerin gelişme sürecinin önemli sonuçlarından biridir. Özellikle sanayileşmenin hız kazandığı dönemlerde enerji, madencilik, demiryolları, haberleşme ve ağır sanayi gibi alanlarda

büyük yatırımlara ihtiyaç duyuldu. Bu yatırımların önemli bir bölümü yüksek sermaye gerektiriyor, uzun vadede sonuç veriyor ve özel sermaye açısından yeterince kârlı görünmüyordu.

Devlet bu nedenle yalnızca ekonomiyi düzenleyen değil, aynı zamanda üretim yapan ve yatırım gerçekleştiren bir aktör hâline geldi.

Türkiye'de de Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren KİT'ler sanayileşmenin temel araçlarından biri olarak kullanıldı. Sümerbank, Etibank, Türkiye Şeker Fabrikaları, Devlet Demiryolları ve daha sonra enerji ve haberleşme alanındaki kamu kuruluşları, yalnızca ekonomik işletmeler değildi. Bunlar aynı zamanda ülkenin sanayileşmesini, altyapısının kurulmasını ve bölgesel gelişmesini sağlayan kurumlardı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise bu anlayış uluslararası ölçekte daha geniş bir çerçeveye oturdu. Avrupa'da ortaya çıkan refah devleti, devletin toplum karşısındaki sorumluluğunu genişletti. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, konut, ulaşım ve enerji gibi alanlarda kamusal hizmetler yaygınlaştırıldı.

Bu dönemde liberalizm karşıtlığının temel anlayışını şu şekilde ifade edebiliriz: Ekonomik büyümenin sonuçları yalnızca sermaye sahiplerine değil, toplumun bütün kesimlerine ulaşmalıdır.

Kamusalılık düşüncesinin güçlü bir toplumsal karşılık bulduğu dönem de esas olarak budur.

1970'LERDE BAŞLAYAN KIRILMA

Ancak 1970'li yıllarda dünya ekonomisi ciddi bir kriz dönemine girdi. Petrol krizleri, enflasyon, işsizlik ve büyüme oranlarındaki düşüş, refah devletinin ve kamu işletmeciliğinin sorgulanmasına yol açtı.

KİT'ler üzerinden yapılan eleştiriler giderek sertleşti. Kamu işletmelerinin zarar ettiği, verimsiz olduğu, siyasal müdahalelere açık bulunduğu ve özel sektör kadar etkin çalışmadığı ileri sürüldü.

Burada önemli bir ayrımın kaybolduğunu düşünüyorum. Şöyle ki: Kötü yönetilen bir kamu işletmesi ile kamu işletmeciliği fikrinin kendisi aynı şey değildir!

Kamu işletmelerinin verimsizliği, siyasal kadrolaşması veya teknolojik olarak geri kalması eleştirilebilir. Ancak buradan “kamu üretmemeli, her şeyi piyasa yapmalı” sonucuna ulaşmak başka bir ideolojik tercihtir.

1970’lerden itibaren dünyada giderek güçlenen neoliberal düşünce tam da bu ikinci yolu tercih etti.

1980’LER: PİYASACILIK ANLAYIŞININ YÜKSELİŞİ

Margaret Thatcher ve Ronald Reagan’ın temsil ettiği neoliberal anlayış, 1980’li yıllarda bu dönüşümün en güçlü siyasal ifadesi oldu.

Devlet küçültülecek, kamu harcamaları azaltılacak, sendikaların gücü sınırlandırılacak, piyasalar serbestleştirilecek ve kamu işletmeleri özelleştirilecekti.

İngiltere’de başlayan özelleştirme dalgası kısa sürede dünyanın birçok ülkesine yayıldı.

Türkiye de bu dönüşümün dışında kalmadı. 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan ve 12 Eylül sonrasında hızlanan ekonomik dönüşüm, Türkiye’de devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanmasına yol açtı.

1980’lerin temel söylemi giderek şu hâle geldi: Devlet işletmecilik yapmamalı; piyasa daha etkin, daha verimli ve daha rasyoneldir.

Bu anlayış 1990’lı yıllarda daha da güçlendi. Telekomünikasyondan enerjiye, bankacılıktan madencilığa, ulaştırmadan sanayi kuruluşlarına kadar çok sayıda kamu işletmesinin özelleştirilmesi gündeme geldi.

Ancak özelleştirmeler ilerledikçe başka bir gerçek de görünür hâle geldi: Bir hizmetin özel sektör tarafından sunulması, onun toplum açısından daha kaliteli, ucuz ve erişilebilir olacağını kendiliğinden garanti etmiyordu.

ÖZELLEŞTİRME YALNIZCA MÜLKİYET DEĞİŞİKLİĞİ DEĞİLDİR

Özelleştirme tartışmasının çoğu zaman yalnızca “işletme kimin olacak?” sorusuna indirgenmesi önemli bir yanılgıdır.

Örneğin elektrik sektörünü düşünelim. Elektrik yalnızca satın alınan bir ürün değildir. Bir fabrikanın çalışması, hastanenin hizmet vermesi, okulun eğitim yapması, iletişim sistemlerinin işlemesi ve gündelik yaşamın devam etmesi elektriğe bağlıdır.

Dolayısıyla enerji politikası yalnızca şirketlerin

kârlılığı üzerinden değerlendirilemez.

Benzer biçimde haberleşme altyapısı, demiryolları, su kaynakları veya sağlık hizmetleri de yalnızca ekonomik faaliyet olarak görülemez.

Tam da burada kamusal yarar kavramı ortaya çıkar.

Bir hizmetin piyasa tarafından üretilmesi onun kamusal niteliğini ortadan kaldırmayabilir. Fakat o hizmetin fiyatlandırılmasından yatırım kararlarına, erişilebilirliğinden sürekliliğine kadar her şey yalnızca kârlılık kriterine bağlandığında toplumun ortak ihtiyaçları ile şirketlerin ticari çıkarları arasında ciddi bir gerilim ortaya çıkar.

1990’LAR: İTİRAZLARIN YÜKSELMESİ

1990’lı yıllarda özelleştirme politikalarının sonuçları görülmeye başladıkça buna yönelik toplumsal itirazlar da güçlendi.

Karşı çıkışın temelini tek tek mücadele etmek yerine mücadeleyi ortaklaştırmak fikri oluşturmuştur. Özelleştirme Karşıtı Platform (ÖKP) da bu şekilde ortaya çıktı. ÖKP oluşturularak birlikte mücadele zemini tanımlanmıştır. ÖKP’nin sözcülüğünü de ülke genelinde EMO birimleri üstlenmiştir. Aynı dönemlerde Prof. Dr. Mümtaz Soysal’ın öncülük ettiği Harb-İş Sendikası bünyesinde oluşturulan Kamu Girişimciliğini Geliştirme Merkezinin (Kİ-GEM) sürece önemli katkıları olmuştur.

90’lı yılların ikinci yarısında özelleştirme karşıtı etkinliklere ÖKP öncülük etmiştir. ÖKP’nin öncülüğünde, içinde TMMOB’nin de yer aldığı ve sekreteryasını EMO’nun yürüttüğü Kamu Girişimciliği Sempozyumu’nu “işaret fişeği” olarak tanımlayabiliriz.

Takip eden yıllarda EMO Ankara Şubesi bu konuda ısrarcı olmuş ve birbirini tamamlayan üç etkinlik gerçekleştirmiştir.

2007’deki etkinlikte Kamu Girişimciliği kavramı yerine “Kamusallık Yeniden” adı kullanılarak kamuculuk, kamusal yaklaşım, kamusal alan gibi kavramlar öne çıkarılmıştır. O zamanlar çok sahipsiz görünen bu kavramlar bugün sosyalist partilerden sosyal demokrat partilere uzanan geniş bir yelpazede içselleştirilmiştir.

Sendikalar, meslek örgütleri, akademisyenler ve çeşitli toplumsal hareketler özelleştirmenin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal bir tercih olduğunu savundular.

Bu tartışmalar önemli bir değişime yol açtı. Soru artık yalnızca “Kamu mu daha iyi işletir, özel sektör mü?” değildi.

Daha temel bir soru sorulmaya başlandı: “Toplumun ortak ihtiyaçları hangi ilkelerle karşılanmalıdır?”

İşte kamusalılığı yeniden düşünmenin başlangıç noktası burasıdır.

Kamusalılık devletten daha geniştir. Kamusalılığı yalnızca “devlet sahipliği” olarak tanımlamak da doğru değildir.

Devletin sahip olduğu bir kurum toplumun ihtiyaçlarına duyarsız, kapalı, verimsiz ve hesap vermeyen bir yapıya dönüşebilir. Bu durumda yalnızca mülkiyetin kamuya ait olması, o kurumu kendiliğinden kamusal hâle getirmez.

Kamusalılığın ölçütleri daha geniştir: Toplum yararı, eşit erişim, süreklilik, güvenilirlik, hesap verebilirlik, demokratik denetim ve uzun vadeli toplumsal çıkar.

Bu nedenle bugün ihtiyacımız olan şey eski KİT modelini yeniden üretmek veya ona öykünmek değildir.

İhtiyacımız olan, 21. yüzyılın koşullarına uygun yeni bir kamusal anlayıştır.

BUGÜN KAMUSALLIĞI

Bugün kamusalılık tartışmasının konusu geçmişe göre çok daha geniştir. Öncelikle bazı kavramlarda ortaklaşmak gerekiyor.

Bugün “kamusalılık” herkesin kullandığı ama farklı anlamlar yüklediği bir kavrama dönüşmüş durumda. Bu nedenle sempozyumun kavramsal bir çerçeve oturumuyla açılması öngörüldü. Ortak dili kurmak için hazırlık sürecinde üç temel tanım öne çıkarıldı:

Kamusal Alan: Toplumun ortak meselelerinin tartışıldığı ve ortak kararların üretildiği alan.

Kamusalılık: Bireysel ya da özel bir mesele olmaktan çıkarak toplumun ortak sorunu hâline gelen ve ortak yarar perspektifiyle ele alınan alan.

Kamuculuk: Kamu yararını, ortak ihtiyaçları ve toplumsal faydayı dar özel çıkarlara karşı önceleyen siyasal, ekonomik ve toplumsal yaklaşım.

Kamu Hizmeti: Anayasa Mahkemesi, 28.06.1995 tarih ve 1994/71 E., 1995/23 K. sayılı kararında kamu hizmetini, “En geniş tanıma göre kamu hizmeti, devlet ya da diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimleri altında, genel ve ortak gereksinimleri karşılamak, kamu yararı ya da çıkarını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinliklerdir” şeklinde tanımlamaktadır.

Kamu yararı çoğu zaman merkezî idareyle özdeşleştiriliyor. Sempozyum ise kamusalılığı yalnızca kamu kurumlarının işleyişi üzerinden değil, top-

lumun hak ve çıkarları bağlamında ele alacaktır. Bizim açımızdan kamu yararının merkezinde toplum ve halk yer alıyordur.

Enerji güvenliği, iklim değişikliği, su kaynaklarının korunması, dijital altyapılar, veri güvenliği, yapay zekâ, ulaşım, sağlık, eğitim ve barınma gibi alanlar giderek toplumun geleceğini belirleyen stratejik alanlara dönüşmektedir.

Örneğin enerji dönüşümünü yalnızca özel şirketlerin yatırım kararlarına bırakamayız. Yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, şebekenin planlanması, depolama altyapısının kurulması ve enerjiye herkesin erişebilmesi uzun vadeli bir kamusal planlamayı gerektiriyor.

Aynı durum dijital altyapılar için de geçerlidir.

Bugün veri merkezlerinden haberleşme altyapısına, yapay zekâdan siber güvenliğe kadar çok geniş bir alan toplumun ortak yaşamını doğrudan etkiliyor. Geleceğin kamusalılığını yalnızca fabrika ve demiryolu üzerinden düşünmek artık yeterli değildir.

Veri de, enerji de, su da, haberleşme altyapısı da geleceğin stratejik kamusal varlıklarıdır.

Sonuç: Piyasanın karşısında toplumu esas almak

Kamusalılığı yeniden düşünmek, devleti her alanda yeniden işletmeci yapmak anlamına gelmemelidir. Asıl mesele, piyasanın toplum üzerindeki sınırlarını yeniden çizmek ve ortak ihtiyaçları güvence altına alacak mekanizmaları oluşturmaktır.

Çünkü kırk yılı aşkın neoliberal deneyim bize önemli bir şey gösterdi: Piyasa mekanizması ekonomik değer üretebilir; ancak toplumsal değer ile piyasa değeri aynı şey değildir.

Bir hastanenin, okulun, elektrik şebekesinin, demiryolunun veya su sisteminin değerini yalnızca gelir-gider hesabıyla ölçemeyiz. Kamusalılık tam da burada başlar.

Kamusalılık toplumun ortak ihtiyaçlarını, ortak kaynaklarını ve ortak geleceğini piyasanın kısa vadeli kârlılık hesabının ötesinde savunma iradesidir.

Bu nedenle bugün sorulması gereken soru, “KİT’leri yeniden mi kuralım?” sorusundan daha büyüktür.

Asıl soru şudur:

Enerjiden suya, sağlıktan eğitime, ulaşımdan haberleşmeye, dijital altyapıdan doğal kaynaklara kadar toplumun geleceğini ilgilendiren hangi alanları ortak değer olarak kabul edeceğiz ve bunları nasıl demokratik, şeffaf, hesap verebilir ve toplum yararına yöneteceğiz?

Kamusalılığı yeniden düşünmek, geçmişe dönmek değildir.

TEK BAŞINA KARŞI ÇIKMAK YETMİYOR

Sempozyumun en belirgin vurgusu, özelleştirmelere karşı çıkmanın tek başına yeterli olmadığıdır. Geçmişte mücadele esas olarak KİT'lerin satılması, kamu hizmetlerinin ve enerjinin özelleştirilmesi ile kamu işletmelerinin tasfiyesi üzerinden yürütülüyordu. Bugün ise sermayeye kaynak aktarımının biçimleri çeşitlenmiş durumda:

- Yap-İşlet-Devret
- Yap-Sahip Ol-İşlet modelleri (Akkuyu Nükleer Santralı örneğinde olduğu gibi)
- Kamu-Özel İş Birliği projeleri
- Gelir, hasta ve araç geçiş garantileri; kira ve hizmet bedelleri
- Kamu arazilerinin satışı
- Kamu kaynaklarıyla özel şirketlerin desteklenmesi
- Teknoloji ve yapay zekâ alanında kamu kaynaklarının özel şirketlere aktarılması

Bu nedenle “özelleştirmenin yeni biçimleri” sempozyumda başlı başına ele alınacak ve bunlara karşı mücadele biçimleri tartışılacak.

NEOLİBERALİZM SONRASI DÖNEMİ OKUMAK

1990'ların neoliberalizm analizini olduğu gibi bugüne taşımak yeterli değil. 2008 krizinin ardından devlet yeniden ekonomik aktör olarak öne çıktı. “Yerli ve milli” söylemi, “yeniden devletleştirme” tartışmaları, stratejik sektörler ve savunma sanayii gündeme yerleşti. Büyük teknoloji şirketleri, yapay zekâ, veri merkezleri ve algoritmalar yeni güç odakları hâline geldi; “teknofeodalizm” ve siyasi kapitalizm tartışmaları belirdi. Sempozyum bu yeni olguları “Neoliberalizm Sonrası Dünyada Devlet, Sermaye ve Kamusalılık” gibi bir başlık altında tartışmaya açmayı hedefliyor.

EMO'NUN ROLÜ

Hazırlık sürecinde, EMO'dan tüm ülkenin alternatif kalkınma planını hazırlamasının beklenmemesi gerektiği konusunda ortaklaşıldı. Ancak EMO temel ilkeleri ortaya koyabilir, kendi uzmanlık alanlarında seçenekler geliştirebilir ve siyasi aktörleri tartışmaya çağırabilir. Enerji alanında somut alternatifler üretebilir, kamulaştırma tartışmaları açabilir, bilim ve teknoloji politikalarını tartışabilir.

BİR ETKİNLİKTEN KALICI BİR ZEMİNE

KTFS, tek seferlik bir etkinlik olarak değil, 1997'den bu yana süren fikrî birikimi bugüne taşıyan ve geleceğe aktaran bir süreç olarak tasarlanıyor. Hatırlatmakta yarar var. Bir dönem “sahipsiz” görünen kamu girişimciliği, kamusalılık ve kamuculuk kavramları bugün geniş bir siyasal yelpazenin ortak dili hâline gelmiştir. Ancak herkesin bu konuda söz ürettiği bir dönemde yeni bir iddia ortaya koymak gerekiyor. Sempozyumun

hedefi de kavramı somutlaştırmak ve bu alanı kalıcı bir çalışma zeminine dönüştürmektir.

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRMELERİN 40 YILLIK MUHASEBESİ

Bu fikrî takibin en somut adımı, “Türkiye’de Özelleştirmelerin 40 Yıllık Muhasebesi” başlıklı kapsamlı bir çalışma olacak. Çalışma klasik bir özelleştirme listesiyle yetinmeyerek her özelleştirme için şu soruların yanıtını arayacaktır:

- Ne, kime ve kaçta satıldı?
- Satış öncesindeki değeri neydi?
- Satış gerekçesi neydi, gerçekleşen sonuç ne oldu?
- İstihdam, üretim ve fiyatlar nasıl değişti?
- Kamu maliyesine, tüketiciye ve bölgeye etkisi ne oldu?
- Sonrasında yeniden kamu desteği verildi mi; şirketler kamu kaynaklarından ne ölçüde yararlandı?

Garantili projeler ve Kamu-Özel İş Birliği uygulamaları da bu muhasebeye dâhil edilecek. Böylece çalışma, Türkiye’nin kamusal varlık ve kaynaklarına ilişkin son kırk yılın bilançosuna dönüşecektir.

Sempozyum, tahribatın tespitinden öneriye uzanan bir hat izleyecektir. Temel ilkelerin sektörel bazda incelenmesi, enerji başta olmak üzere EMO’nun uzmanlık alanlarında somut alternatiflerin geliştirilmesi ve siyasi aktörlerin bu tartışmaya çağırılması bu hattın ana adımları. Hazırlık toplantısında dile getirilen kalıcı bir kamusalılık yapısı oluşturma önerisi de sempozyum sonrası için yol gösterici niteliktedir.

Bugün yeniden sormamız gereken soru şudur: Bir toplumun elektriği, suyu, ulaşımı, iletişimi, sağlığı ve eğitimi yalnızca satın alabileceklerin erişebildiği birer ticari mal mıdır; yoksa herkesin eşit biçimde yararlanması gereken ortak değerler midir? Kırk yılı aşkın süredir bize piyasanın her sorunu çözeceği, özel işletmenin her zaman daha verimli olacağı ve devletin ekonomiden çekilmesinin toplum yararına olduğu söylendi. Oysa bugün görüyoruz ki piyasa her şeyi üretebilir, ama her şeyi toplum yararına üretemez. Çünkü piyasanın temel ölçütü kârlılık, kamusalılığın temel ölçütü ise toplum yararındır. İşte tam bu nedenle kamusalılığı yeniden düşünmek, geçmişe dönmek değil, geleceğin nasıl bir toplum olacağına karar vermektir.

EMO Ankara Şubesi tüm üyelerimizi, emek örgütlerini, meslek odalarını, sendikaları, akademisyenleri, öğrencileri ve kamusal değerleri savunan herkesi 28-29 Ocak 2027’de kamusalılık üzerine birlikte düşünmeye, tartışmaya ve çözüm üretmeye davet ediyor.

Çünkü kamusalılığı savunmak geçmişe dönmek değil, daha adil ve daha demokratik bir geleceği birlikte kurmak istemektir.